

УДК 336.71

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Наталія Носань

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
Черкаси, Україна

Резюме. Досліджено роль санаційних заходів у покращенні фінансового стану проблемних банків України з метою підвищення довіри населення до банківської системи. Зазначено, що нестабільність банківської системи України скорочує ліквідність банківських установ, може спричинити банкрутство та при використанні неефективних інструментів оздоровлення наслідком може бути ліквідація установи. Це знижує рівень довіри населення до банківської системи України. Представлено п'ять основних чинників низького рівня довіри населення до банківської системи України (масове закриття банків, низька фінансова грамотність значної частини населення, «тінізація» національної економіки, відсутність дієвих санаційних механізмів через відсутність комплексного бачення виваженої управлінської політики, макроекономічна нестабільність). Розглянуто особливості банкрутства банку, причини погіршення платоспроможності порівняно з іншими бізнес-структурами. Розглянуто основні методи фінансового оздоровлення комерційних банків з метою запобігання втрати платоспроможності та банкрутства в Україні. Зазначено, що санаційний механізм банку має передбачати не лише санаційні заходи, але й комплексну діагностику неплатоспроможності й банкрутства, своєчасне виявлення ризику неплатоспроможності. Розглянуто основні недоліки існуючої практики здійснення санації, зокрема, особливості забезпечення потреб клієнтів банку з моменту визнання його фінансової неплатоспроможності. Виділено та запропоновано основні заходи щодо вдосконалення фінансового механізму санації банків, що сприятиме підвищенню довіри до банківської системи України в цілому (формування банківських консорціумів, підвищення компетентності та кваліфікації представників тимчасової адміністрації банку, детальне розроблення правового механізму практичної реалізації санаційних заходів, залучення представників Фонду гарантування вкладів у процес пошуку проблемних банків та проведення санаційних заходів, розроблення Фондом гарантування вкладів програми інформування населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях).

Ключові слова: санація, фінансове оздоровлення, банківська система, банкрутство.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.113

Отримано 01.09.2020

UDC 336.71

THE ROLE OF BANKS' FINANCIAL RECOVERY IN THE CONTEXT OF INCREASING PUBLIC CONFIDENCE IN BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Natalia Nosan

The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkassy, Cherkassy, Ukraine

Summary. The role of reorganization measures in improving the financial condition of troubled banks in Ukraine in order to increase public confidence in banking system is investigated in this paper. It is noted that instability of the banking system of Ukraine reduces the liquidity of banking institutions, can result in bankruptcy. The application of ineffective rehabilitation tools can lead to the institution dissolution. It reduces the level of

public confidence in banking system of Ukraine. Five main factors of the low level of public confidence in banking system of Ukraine (massive bank closing, low financial literacy of the significant part of people, «shadowing» of the national economy, lack of effective rehabilitation mechanisms due to absence of comprehensive management policy, macroeconomic instability) are presented. The peculiarities of the bank's bankruptcy, the reasons for the deterioration of solvency in comparison with other business structures are considered. The main methods of financial recovery of commercial banks in order to prevent loss of solvency and bankruptcy in Ukraine are considered. It is noted that the bank's reorganization mechanism should provide not only direct reorganization measures, but also comprehensive diagnosis of insolvency and bankruptcy, timely detection of insolvency risk. The main disadvantages of the current practice of reorganization, particularly, the peculiarities of meeting the needs of the bank's clients since the recognition of its financial insolvency are considered. The main measures for the improvement of financial mechanism of bank rehabilitation increasing confidence in the banking system of Ukraine as a whole (formation of banking consortia, improvement of competence and skills of the bank temporary administration, detailed development of the legal mechanism of practical rehabilitation measures implementation, involvement of the representatives of the Deposit Guarantee Fund into the process of troubled banks search and carrying out reorganization measures, development of the program of informing the population about actions in emergency situations by the Deposit Guarantee Fund) are proposed.

Key words: reorganization, financial recovery, banking system, bankruptcy.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.113

Received 01.09.2020

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси у світовій економіці посилюють рівень взаємозалежності національних економічних систем. Як наслідок, погіршення фінансового стану однієї країни відображається на розвитку інших держав, що потребує впровадження механізмів підтримання стійкого розвитку як окремих господарств, так і фінансової системи в цілому. Одним із ключових елементів міжнародної фінансової системи у налагодженні економічних відносин між країнами є банківський сектор. Тому досягнення його стійкого функціонування є підґрунтям для світового економічного розвитку.

Не є винятком банківська система України, у структурі якої банки піддаються негативному впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що викликають хвилі банкрутств і ліквідацій установ. У геометричній прогресії зростає кількість збанкрутілих банків (за 2008–2020 рр. кількість банківських установ скоротилася на 100 одиниць, складаючи на початок 2020 р. 75 установ) [1]. Світові фінансово-економічні кризи, які є циклічними, суттєво впливають на скорочення прибутковості стабільних банківських установ, що викликає погіршення їх платоспроможності, ліквідності та рівня капіталізації. У свою чергу, через відсутність своєчасних та дієвих санаційних заходів з оздоровлення фінансового стану банків більшість з них банкрутує, що ускладнює розрахунки в повному обсязі та у визначений час зі своїми вкладниками. Існуючі тенденції викликають зниження довіри населення до банківської системи, що викликає потребу в дослідженні ролі процесу фінансового оздоровлення проблемних банків та дієвості санаційних інструментів у контексті підвищення довіри населення до банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення рівня довіри населення до банківської системи стає дедалі більш досліджуваним серед науковців. Ісхакова О. М., Горденко А. В. та Пеня К. В. визначають основні постулати, на яких формується суспільна довіра до банківської системи; проводять оцінювання рівня довіри населення до банків в умовах сьогодення. Болгар Т. М. розглядає наслідки закриття банків для банківської системи України.

Значний внесок у дослідження особливостей проведення санаційних заходів у банківській сфері зробили такі науковці: Марченко І. А., Іванова М. І., Смесова В. Л., Карпенко Р. В., Самойлова К. А. Однак більш детальнішого вивчення потребують питання впливу фінансового оздоровлення банків на підвищення довіри населення до банківської системи України.

Метою дослідження є визначення ролі санаційних заходів у покращенні фінансового стану проблемних банків України з метою підвищення довіри населення до банківської системи в цілому.

Постановка завдання. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні наукові завдання: розглянути фактичний рівень довіри населення до банківської системи України, чинники впливу на нього; розкрити особливості проведення санаційних заходів у діяльності вітчизняних банків; запропонувати основні заходи щодо вдосконалення фінансового механізму санації банків, що сприятиме підвищенню довіри до банківської системи України. З метою вирішення перерахованих завдань використано такі методи: узагальнення, аналіз, аналогія, порівняння.

Виклад основного матеріалу. В Україні історично сформувалася банкоцентрична фінансова система, в якій банківські установи є домінуючим учасником ринку фінансових послуг. Тому кризові економічні явища проявляються у банківській системі, що викликає скорочення попиту на дорогі кредитні кошти, зниження рівня кредитоспроможності позичальників, підвищення частки проблемних активів, скорочення ресурсної бази, низьку капіталізацію банківської системи.

Нестабільність банківської системи України викликає масову збитковість, скорочення ліквідності банківських установ, а інколи й банкрутство, наслідком якого може бути ліквідація у випадку не – використання ефективних інструментів оздоровлення. Це знижує рівень довіри населення до банківської системи України, що підтверджується результатами соціологічного опитування, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова у вересні 2019 р. серед 2018 респондентів старше 18 років. За результатами опитування в середньому 35% населення довіряє банківським установам [2]. За кордоном аналогічний показник є вищим (за даними дослідження Ernst & Young), зокрема: 71% – у Нігерії, 56% – Німеччині, 55% у Мексиці [3]. Такий низький рівень довіри населення України до банківської системи пояснюється низкою об’єктивних причин, наведених на рис. 1.

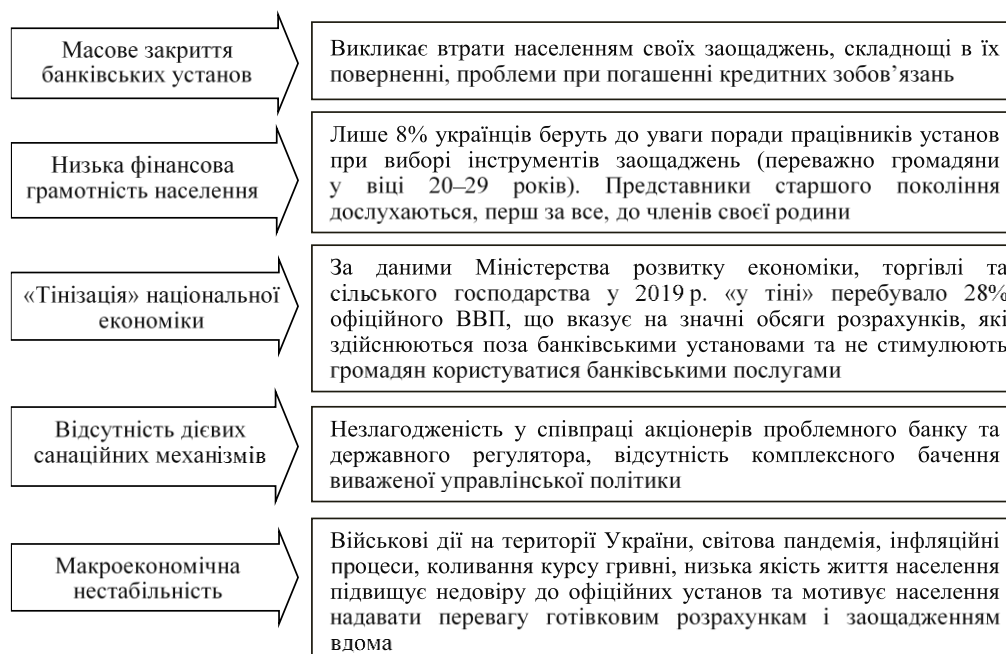

Рисунок 1. Об’єктивні чинники низького рівня довіри населення до банківської системи України [4, с. 115; 5]

Figure 1. Objective factors of low level of public confidence in banking system of Ukraine

Відновлення довіри населення не є швидким процесом та потребує втілення справді дієвих заходів. Тому в рамках національних економічних систем розробляються та вдосконалюються механізми, які сприяють підвищенню довіри клієнтів до діяльності банківських установ. Одним із таких напрямків є вдосконалення санаційних заходів, спрямованих на недопущення банкрутства та подальшої ліквідації банку.

Процедура банкрутства банківських установ має особливості, пов'язані зі специфікою їх діяльності. Оскільки банки мають значну кількість вкладників та кредиторів, є необхідність у зосередженні особливої уваги та наявності спеціального законодавства, зосередженого на регулюванні різних проблемних моментів на всіх етапах банкрутства банку. Однак у вітчизняній практиці відсутня відповідна законодавча норма, здатна вирішувати окремі питання банкрутства саме банків. Кодекс України з процедур банкрутства, який визначає умови та порядок відновлення платоспроможності боржника, не розповсюджується на банківські установи. Натомість, Закон України «Про банки і банківську діяльність» надає лише визначення фінансовому оздоровленню банків як відновленню платоспроможності банку та приведення фінансових показників його діяльності у відповідність із вимогами НБУ [6].

Оскільки основою господарської діяльності банків є тимчасове використання чужих фінансових ресурсів та їх розміщення з метою отримання прибутку, виникають складнощі у випадку виникнення потреби термінового задоволення вимог кредиторів за рахунок швидкої консолідації ліквідних активів. Тому погіршення фінансового стану банку є неминучим і відбувається значно швидше порівняно з підприємствами.

Перед керівництвом банківської установи постає непросте завдання – усунення неплатоспроможності всього банку, оскільки це є базою вжиття заходів щодо запобігання банкрутству. Під запобіганням банкрутства варто розуміти здатність провести судову або досудову санацію банку, що полягає в системі комплексних заходів, здійснюваних власником або уповноваженою особою щодо фінансового оздоровлення банку шляхом реструктуризації, реорганізації та інших законних заходів з метою запобігання ліквідації та банкрутства [6, с. 278].

Однак для переходу банківської установи в режим фінансового оздоровлення необхідною є наявність двох підстав: віднесення банку до категорії неплатоспроможних та проблемних. Відповідні критерії прописані у законодавстві [7].

У вітчизняній практиці поширені такі методи фінансового оздоровлення комерційних банків з метою запобігання втрати платоспроможності та банкрутства:

- 1) передавання активів неплатоспроможного банку платоспроможному;
- 2) продаж банку інвесторам за програмою санації з застосуванням заходів: погашення боргу перед кредиторами, внесення пропозиції про зміну органів управління банком перед загальним збором акціонерів, залучення інвесторами фахівців для виконання відповідних заходів;
- 3) введення тимчасової адміністрації в кризовий банк, що є найпоширенішим санаційним методом в Україні [6, с. 281–282; 8, с. 162].

Важко не погодитися з думкою М. Іванової, В. Смесової та Р. Карпенка, що фінансовий механізм санації має передбачати не лише санаційні заходи, але й комплексну діагностику неплатоспроможності та банкрутства, своєчасне виявлення ризику неплатоспроможності [9, с. 205–208].

Уникнення банкрутства банків є непростим завданням, зважаючи на їх переважне перебування у приватній власності. Держава має сформувати умови функціонування та

регулювання діяльності банківських установ, які б мінімізували випадки виникнення банкрутства. Також необхідно зважати на те, що дані негативні події викликають зниження довіри населення до діяльності банків та ускладнюють їх подальший розвиток.

Одним із компонентів гарантії фінансової стабільності банківської системи є гарантування вкладів. Система страхування вкладів має не лише захищати кошти вкладників, але й налагоджувати співпрацю з проблемними банками і, відповідно, попереджувати появу кризових явищ. В Україні діє державна система гарантування вкладів, що регламентується Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є спеціалізованою, економічно самостійною державною установою, головною діяльністю якої є захист прав фізичних осіб – вкладників та філій іноземних банків [10].

Однак на практиці з моменту визнання неспроможності банку виконувати взяті на себе зобов'язання до призначення ліквідатора може пройти тривалий час, оскільки лише період повноважень тимчасової адміністрації до введення ліквідатора може зайняти до року. До того ж, на період роботи тимчасової адміністрації вступає в дію мораторій на задоволення вимог кредиторів, зокрема і на повернення депозитних вкладів. Це створює дискомфорт, зокрема при оплаті квитанцій через касу банку, перетворюючи платників на кредиторів банку.

У даному контексті варто виокремити основні заходи щодо вдосконалення фінансового механізму санації банків, що сприятиме підвищенню довіри до банківської системи України в цілому [11, с. 111; 12, с. 235]:

- формування банківських консорціумів як тимчасових статутних об'єднань фінансового капіталу для досягнення спільної мети;
- підвищення компетентності та кваліфікації представників тимчасової адміністрації банківської установи;
- детальне розроблення правового механізму практичної реалізації санаційних заходів;
- залучення представників Фонду гарантування вкладів до процесу пошуку проблемних банків, проведення санаційних заходів та їх ліквідації;
- розроблення Фондом гарантування вкладів програми інформування населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях (наприклад, інформування щодо ліквідації певного банку).

Висновки. Механізм проведення санаційних заходів банківських установ в Україні не є бездоганним і потребує подальшого вдосконалення як на декларативному, так і практичному рівнях. Важливим є досягнення злагоженості у роботі акціонерів банку та державного регулятора, оптимальний рівень втручання держави в управління банком, проведення виваженої управлінської політики менеджментом установи, що сприятиме недопущенню виникнення кризових явищ у діяльності фінансової установи. Як показують результати дослідження, впровадження виважених та своєчасних санаційних заходів, забезпечення вкладників оперативною та необхідною інформацією щодо стану проблемного банку, врегулювання законодавчих норм сприятиме підвищенню довіри з боку населення до банківської системи та, як наслідок, виходу економіки з «тіні», налагодженню економічних потоків у країні, підвищенню капіталізації національного господарства.

Conclusions. Hence, the mechanism of reorganization measures for banks institutions in Ukraine is not perfect and requires further improvement at both declarative and practical

levels. It is important to achieve coherence in the work of bank's shareholders and its state regulator, the optimal level of state intervention in bank's management, balanced management policy of institution's management contributing to the prevention of crises in financial institution operation. The results of the investigation shows that the implementation of balanced and timely reorganization measures, providing depositors with up-to-date and necessary information about the troubled bank status, regulation of legislation will contribute to the increase of public confidence in the banking system and, consequently, economy withdrawal from the «shadow», increasing the national economy capitalization.

Список використаної літератури

1. Кількість банків в Україні (2008–2020). Офіційний сайт МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.
2. Прес-релізи Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua>.
3. Банки переживают отток доверия. Офіційний сайт редакції ТОВ «МИЦ «Известия». URL: <http://iz.ru>.
4. Ісхакова О. М., Горденко А. В., Пеня К. В. Рівень суспільної довіри до банківської системи України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 20. С. 114–117.
5. Тенденції тіньової економіки, Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua>.
6. Марченко І. А. Банкрутство, санація та фінансове оздоровлення банків. Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету ДФС України: у 6-ти ч. Ч. 3. Ірпінь: Університет ДФС України. 2019. С. 277–281.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.200 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
8. Сміян Л. С., Грек Б. М., Костенко О. М., Нікітін Ю. В., Кононенко Л. М., Нікітін Д. Ю. Правове регулювання банкрутства: підручник. Київ: КНТ, 2018. 461 с.
9. Іванова М. І., Смесова В. Л., Карпенко Р. В. Фінансовий механізм управління процесом санації банків: теоретичні аспекти побудови. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 201–211.
10. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.
11. Самойлова К. А. Особливості санаційних процесів у банківській системі України. Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2017. С. 109–112.
12. Болгар Т. М. Вплив наслідків «очищення» банківської системи України на її діяльність. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2017. Вип. 1 (49). С. 231–236.

References

1. Ofitsiyni sait Minfin Media. Kilist bankiv v Ukraini (2008–2020). [Official site of the Ministry of Finance. Number of banks in Ukraine (2008–2020)]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.
2. Pres-relizy Ukrainskoho tsentru ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova. [Press releases of the Ukrainian Center for Economic and Political Studies. O. Razumkova]. Available at: <http://razumkov.org.ua>.
3. Ofitsiyni sait redaktsii TOV “MYTs “Yzvestiya”. Banky perezhyvaiut ottok doveryia. [Official site of LLC “MIC “News”. Banks are experiencing an outflow of trust]. Available at: <http://iz.ru>.
4. Iskhakova O. M., Hordenko A. V., Penia K. V. (2017) Riven suspilnoi doviry do bankivskoi systemy Ukrainy [The level of public confidence in banking system of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 20, pp. 114–117.

5. Ofitsiynyi sait Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. Tendentsii tinovoi ekonomiky. [Official website of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. Trends in the shadow economy]. Available at: <https://www.me.gov.ua>.
6. Marchenko I. A. (2019) Bankrutstvo, sanatsiia ta finansove ozdorovlennia bankiv [Bankruptcy, rehabilitation and financial recovery of banks]. *Zbirnyk statei zdobuvachiv vyshchoi osvity drugoho (mahisterskoho) rivnia Navchalno-naukovoho instytutu finansiv, bankivskoi spravy Universytetu DFS Ukrainy: u 6-ty ch. Ch. 3. Irpin: Universytet DFS Ukrainy*, pp. 277–281.
7. Zakon Ukrainy “Pro banky i bankivsku diialnist” vid 07.12.200 p. No. 2121-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
8. Smiiian L. S., Hrek B. M., Kostenko O. M., Nikitin Yu. V., Kononenko L. M., Nikitin D. Yu. (2018) Pravove rehuliuвання bankrutstva: pidruchnyk [Legal regulation of bankruptcy]. Kyiv: KNT. [in Ukrainian].
9. Ivanova M. I., Smiesova V. L., Karpenko R. V. (2012) Finansovyi mekhanizm upravlinnia protsesom sanatsii bankiv: teoretychni aspekty pobudovy [Financial mechanism for managing the process of bank rehabilitation: theoretical aspects of construction]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 1, pp. 201–211.
10. Zakon Ukrainy “Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib” vid 23.02.2012 p. No. 4452-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.
11. Samoilova K. A. (2017) Osoblyvosti sanatsiinykh protsesiv u bankivskii systemi Ukrainy. Aktualni problemy reformuvannia suchasnoho zakonodavstva [Features of reorganization processes in the banking system of Ukraine]. *Materialy II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii. Kherson: Vydavnychi dim “Helvetyka”*. Pp. 109–112.
12. Bolhar T. M. (2017) Vplyv naslidkiv “ochyshchennia” bankivskoi systemy Ukrainy na yii diialnist [The impact of the consequences of “cleansing” the banking system of Ukraine on its activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Ekonomika*. No. 1 (49), pp. 231–236.